

Joanna Sobiesiak
(Instytut Historii UMCS, Lublin)

Znaczenie bitwy pod Chlumcem (1126) dla relacji politycznych między władcą niemieckim Lotarem III a czeskim księciem Sobiesławem I

The battle of Chlumec and its political implications for the relations between Lothair III and prince Sobieslav I

STRESZCZENIE:

Bitwa pod Chlumcem była skutkiem wewnętrznych zatargów w łonie dynastii Przemysłidów, a nie konfliktem czesko – niemieckim. Łamanie zasad następstwa tronu w Czechach w pierwszej ćwierci XII w. umożliwiło władcom niemieckim interweniowanie w sprawę czeskie. Zawarcie rozejmu z Lotarem III i przyjęcie jego zwierzchnictwa lennego nie było ze strony Sobiesława aktem poddania się, ale rozsądnym sposobem unormowania stosunków z potężnym sąsiadem. Dzięki temu i dzięki późniejszemu poparciu Lotara III książę Sobiesław I z powodzeniem realizował własną politykę w regionie.

Słowa kluczowe: Sobiesław I; Chlumec; Przemysłidzi; Czechy XII w., Otto Czarny, Lotar III.

W dniu 18 lutego 1126 roku na północnym zachodzie Czech w okolicach grodu Chlumec doszło do bitwy między wojskami niemieckiego króla Lotara III a armią czeskiego księcia Sobiesława I. I choć przekazy z epoki różnią się co do oceny sił jakimi dysponowali przeciwnicy, czy podają różne wersje o końcowej fazie starcia, wszystkie zgodnie potwierdzają, że z militarnego punktu widzenia bitwa została przez Lotara przegrana.

Jednak tryumfator spod Chlumca, książę Sobiesław, nie wykorzystał odniesionego zwycięstwa – z obawy przed potęgą Rzeszy, jak twierdzą niektórzy, poddał się pokonanemu Lotarowi i przyjął od niego czeski tron

w lenno¹. Kwestię tę, jako oczywistą, przyjmuje się często bez głębszego wnikania w problem².

Niniejsze studium ma na celu próbę wyjaśnienia jak w kontekście polityki wewnętrznej, w tym dynastycznej, a także międzynarodowej, prowadzonej przez Sobiesława I, należy postrzegać wojnę z władcą niemieckim, a zwłaszcza rezygnację księcia czeskiego z dobicia okrążonego i wykrwawionego przeciwnika.

Zacznijmy od stwierdzenia, że wojna 1126 r. nie była w żadnym razie obroną czeskiej suwerenności, jak zdarzało się ją przedstawiać nie tylko średniowiecznym czeskim historykom. Wydaje się, że przyczyną konfliktu pomiędzy Lotarem III a Sobiesławem był pewien chwilowy spłot okoliczności politycznych związany z jednej strony z zawirowaniami wokół obsady praskiego tronu, z drugiej zaś z sytuacją Lotara wewnątrz Rzeszy. Sprawy zewnętrzne, kwestie relacji między obu krajami nie miały tu większego znaczenia. W dłuższej perspektywie czasu okazało się zresztą, że zbieżne interesy polityczne obu władców uczyniły z nich sojuszników.

Bitwa pod Chlumcem miała trzech głównych bohaterów. Byli to: Lotar III, Sobiesław I Przemyślida i Otton, książę ołomuniecki, także członek rodu Przemyślidów.

Zarówno Lotar III jak i Sobiesław I rozpoczęli swoje rządy w 1125 roku. W przypadku obu dynastów przejęcie władzy nie obyło się bez problemów.

Po śmierci cesarza Henryka V do tronu Rzeszy pretendował krewny zmarłego władcy Fryderyk Stauf, książę Szwabii³. Kandydatura ta spotkała się jednak ze sprzeciwem znacznej części niemieckich możnych. Kontrkandydatem był przywódca dawnej opozycji wobec Henryka V, margrabia Miśni i Łużyc, Lotar z Supplinburga. Na zjeździe książąt w Moguncji możni na czele z arcybiskupem Adalbertem wybrali Lotara na króla. Oczywiście przeciwnicy popierający prawo do tronu Fryderyka Staufa pozostali w opozycji względem Lotara, co przyniosło w efekcie trwającą blisko 10 lat wojnę domową na południu Rzeszy. Można zatem stwier-

¹A. Köster, *Die staatlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II.*, Breslau 1912, s. 22, 193-194; H. Hoffmann, *Böhmen und das Deutsche Reich im Hohen Mittelalter*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands“, Bd XVIII, 1969, s. 1-62, tu s. 27.

²F. Prinz, *Böhmen in mittelalterlichen Europa*, München 1984, s. 101.

³H. Schwarzmaier, *Friedrich II, Herzog von Schwaben*, w: *Lexikon des Mittelalters*, Verlag J. B. Metzler 2000, t. IV, k. 959-960. K. Görich, *Die Staufer*, München 2006, s. 19-26. H. Keller, *Schwäbische Herzöge als Thronbewerber: Hermann II. (1002), Rudolf von Rheinfelden (1077), Friedrich von Schwaben (1125). Zur Entwicklung von Reichsidee und Fürstenverantwortung, Wahlverständnis und Wahlverfahren im 11. und 12. Jahrhundert*, „Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins“, 131, 1983, s. 123-162.

dzić, że rozpoczynający rządy Lotar borykał się z poważnymi problemami wewnątrz własnego państwa⁴. Mocno też potrzebował jakiegoś spektakularnego sukcesu, który umocniłby jego pozycję⁵.

W przypadku Sobiesława, współczesny wydarzeniom kronikarz czeski Kosmas zapisał wprawdzie, że *kochali go wszyscy Czesi, pierwszego i drugiego stanu*⁶, ale przecież autor tych słów był bardzo blisko związany z partią popierającą nowo wybranego księcia. Bez wątpienia jednak jakaś część możnych czeskich była Sobiesławowi przeciwna. Wiemy, że w pięć lat po objęciu przez niego władzy zawiązano spisek zmierzający do pozbawienia go tronu⁷. Tym niemniej w porównaniu z opozycją, z którą musiał borykać się Lotar III, pozycja Sobiesława jako władcy była o wiele mocniejsza.

Sobiesław był najmłodszym synem pierwszego czeskiego króla Wratysława i jego trzeciej żony Swatawy Piastówny, siostry Władysława Hermana⁸. Schyłek XI wieku to okres wyjątkowego zacieśnienia związków pomiędzy rodami Piastów i Przemyślidów. Żoną Władysława Hermana i matką Bolesława Krzywoustego była Judyta, córka czeskiego króla Wra-

⁴ W. Petke, *Lothar von Süpplingenburg*, w: *Kaisergestalten des Mittelalters*, red. H. Beumann, München 1985, s. 155-176.

⁵ W. Iwańczak, *Bitwa pod Chlumcem 1126 roku*, w: *Europa Środkowo-Wschodnia. Ideologia, historia a społeczeństwo*, red. J. Dudek, D. Janiszewska, U. Świder-Włodarczyk, Zielona Góra 2005, s. 187-199.

⁶ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. Bretholz, MGH Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series, t. II, Berlin 1923 (dalej Cosmas), III 58, s. 234.

⁷ Na czele spisku stał biskup praski Meinhard. Sobiesław zniechęcił do siebie sporą część możnych swoją autorytarną formą sprawowania władzy. Bezpośrednim powodem zawiązania spisku przeciwko księciu były niesnaski pomiędzy księciem a innymi członkami rodu Przemyślidów. Sobiesław w 1128 roku nakazał uwięzić swojego przyrodniego bratanka Brzetysława – syna Brzetysława II – w grodzie Děčín. Następnie, jak donosi Kanonik Wyszehradzki, na rozkaz księcia pochwycono i zamknięto na Wyszehradzie Konrada II, księcia na Znojmie, skąd po jakimś czasie został odesłany pod kuratelę Henryka z Grojca. W 1129 roku Sobiesław rozprawił się z innym swoim krewnym, księciem brneńskim Wratysławem, pozbawiając go księstwa i wypędzając z kraju. Spiskowcy dążyli do uwolnienia Brzetysława i wyniesienia go na tron. Zdaniem V. Vaníčka fakt, że Brzetysław wymieniany był jako jedyny konkurent do władzy nad Czechami, może świadczyć o ewentualnym porozumieniu pomiędzy nim a Ottonem Czarnym co do następstwa tronu. W myśl tego założenia po śmierci Ottona to Brzetysław miałby zająć tron. Ostatecznie w 1130 roku Sobiesław nakazał oślepić Brzetysława. Swoje władztwo do śmierci w 1130 roku uchronił książę ołomuniecki Waclaw. *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, ed. J. Emler, FRB II, Praha 1874, s. 201-237, tu s. 203, 210-211; V. Vaníček, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*, Praha 2007, s. 199-200, 212-213; J. Žemlička, *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 224.

⁸ *Velké dějiny zemí Koruny České*, ed. M. Bláhová, J. Frolík, N. Profantová, t. I, Praha 1999, s. 418, 749.

tysława, przyrodnia siostra Sobiesława⁹. Przemyślida ten był więc wujem Krzywoustego. Pomoc Piastów pomogła przetrwać Sobiesławowi trudny okres, w jakim znalazło się państwo Przemyślidów w pierwszej ćwierci XI w. Począwszy od ostatniej dekady tego stulecia rozpoczął się kilkunastoletni okres sporów w łonie dynastii o praski tron¹⁰. Wprowadzona przez Brzetysława I, prawdopodobnie w 1055 roku, zasada senioratu często nie była respektowana przy wyznaczeniu na tron kandydata¹¹. Nie mamy tu miejsca by szerzej omówić ten interesujący okres w dziejach czeskiego państwa, jednak należy zauważyć, że w okresie pierwszych dwudziestu lat XII wieku o praski tron rywalizowali już nie tylko przedstawiciele głównej linii Przemyślidów z morawską gałęzią rodu, ale również zacięcie ze sobą walczyli synowie króla Wratysława. Najlepszym przykładem takiej sytuacji są wypadki z lat 1100 – 1125, kiedy to dwaj rodzeni bracia Borzywoj II i Władysław I na przemian (z krótką przerwą na rządy Świętopełka morawskiego 1107-1109) po trzykroć zmieniali się na tronie, spiskując przeciwko sobie i skazując się nawzajem na wygnanie¹².

W sytuacji braku możliwości uzyskania wystarczającego oparcia u czeskich możnych pretendenci do tronu odwoływali się do pomocy niemieckiego króla, prosząc go o nadanie im Czech w lenno. Zarówno Henryk IV, jak i Henryk V zazwyczaj nie odmawiali tym prośbom, żądając w zamian wysokich opłat. Zdarzało się, że niemieccy władcy nadawali petentowi godność czeskiego księcia nawet w sytuacji, kiedy nadanie było skierowane przeciw praskiemu władcy, któremu kilka lat wcześniej sami przekazali czeski tron w lenno¹³.

Przemyślidzcy banici, ci, co nie mogli albo nie chcieli uciec do Niemiec, mieli w tym niespokojnym okresie jeszcze dwa możliwe kierunki ucieczki: do Polski albo na Węgry. Sobiesław już w 1107 roku pierwszy raz uciekł do Polski z pozbawionym tronu bratem Borzywojem II. W grudniu 1109 roku Borzywojowi udało się na krótko odzyskać tron, jednak już

⁹ S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, Wrocław 2013, s. 37-39.

¹⁰ *Velké dějiny zemí*, s. 467-514.

¹¹ B. Krzemieńska, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*, Praha 1999, s. 273.

¹² J. Žemlička, *op. cit.*, s. 121-140.

¹³ Za przykład takich praktyk niech posłuży choćby wydarzenie z okresu rządów Henryka IV. Cesarz nadawszy uprzednio w 1092 roku Czechy w lenno księciu Borzywojowi II, kilka lat później w 1101 roku, w sytuacji, gdy Borzywoj nadal rządził w Pradze, tym samym zaszczytem obdarzył morawskiego księcia Udalryka. Uczynił to, jak donosi Kosmas, za sowiłą opłatą przekazaną mu przez Udalryka. Faktyczne starania o objęcie rządów pozostawił jednak działaniom Udalryka, odwołując się, jak donosi kronikarz, do prawa Czechów do wyboru księcia. Cosmas, III 15, s. 176, A. Köster, *op. cit.*, s. 59; *Velké dějiny zemí*, s. 487.

w styczniu 1110 roku został po raz drugi z niego usunięty i z rozkazu Henryka V uwięziony¹⁴. Jego zwolennicy – jak donosi Kosmas – uciekli do Polski, gdzie przebywał Sobiesław¹⁵. W 1110 roku młody Przemyślida razem z Bolesławem Krzywoustym wziął udział w wyprawie na Czechy, gdzie przecież rządy sprawował jego rodzony brat Władysław. Bitwa pod Trotiną przyniosła zwycięstwo Polakom i Sobiesławowi, jednak młodeму Przemyślidzie nie udało się w Czechach nic na tym zyskać¹⁶. Dopiero po pewnym czasie na skutek interwencji matki walczącego rodzeństwa, księżnej Swatawy, Władysław I pozwolił wrócić Sobiesławowi do Czech. Jednak już w 1113 roku Sobiesław próbował ponownie uciec do Polski, ponieważ, co wiemy z Kroniki Kosmasy, obawiał się własnego brata. Został jednak pojmany i w więzach wysłany do Saksonii. Jeszcze w tym samym roku uciekł z więzienia i udał się do Polski¹⁷. Rok później z Polakami najechał graniczne Kłodzko¹⁸. Zapewne traktując obecność brata na obcym dworze jako nieustające zagrożenie, Władysław ponownie przywołał go w 1115 roku do kraju i przekazał mu w zarząd część Moraw¹⁹. Jednak w 1123 roku Władysław odebrał Sobiesławowi nadane ziemie i ponownie zmusił brata do ucieczki. Sobiesław przybył do Moguncji do Henryka V, gdzie starał się o pomoc cesarza w ponownym wprowadzeniu go do Czech. Zdaniem Kosmasy nic nie wskórał, ponieważ nie zaferował Henrykowi pieniędzy. Nie osiągnąwszy zamierzonego celu, Sobiesław ponownie udał się do Polski. Bolesław Krzywousty albo nie chciał, albo nie mógł efektywnie go wesprzeć, zatem Przemyślida zwrócił się do przeciwnika Henryka V, księcia Lotara z Supplinburga, z prośbą o interwencję²⁰.

Na zjeździe w Bambergu wiosną 1124 roku, Lotar sam się tam nie pojawiając, przez posłów wystąpił do Henryka V jako orędownik sprawy Sobiesława. W istocie działania Lotara miały osłabiać prestiż cesarza, który nie potrafił zaprowadzić pokoju w lennym kraju, a nie rzeczywiście przysłużyć się Przemyślidzie, bo Lotar nie posłał Sobiesławowi pomocy zbrojnej, na co Przemyślida bez wątpienia liczył²¹. Ostatecznie na wieść o chorobie brata, księcia Władysława, Sobiesław wrócił do Czech. Na

¹⁴ V. Vaníček, *op. cit.*, s. 111-112; S. Rosik, *op. cit.*, s. 121.

¹⁵ Cosmas III 32, s. 202-203.

¹⁶ Cosmas III 36, s. 208-209; S. Rosik, *op. cit.*, s. 126-127.

¹⁷ Cosmas III 37-39, s. 209 – 212; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 136-137.

¹⁸ Cosmas III 40, s. 213; S. Rosik, *op. cit.*, s. 128.

¹⁹ M. Wihoda, *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha 2010, s. 166-168.

²⁰ Cosmas III 51, s. 224; K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975, s. 205.

²¹ *Velké dějiny zemí*, s. 512; J. F. Böhmner, *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Die Regesten des Kaiserreiches unter Lothar III. und Konrad III., erster Teil Lothar III 1125 (1075) - 1137*, neubearbeitet von W. Petke, Köln – Weimar – Wien 1994, nr 83.

Wielkanoc 1125 roku, ponownie dzięki pośrednictwu matki, pogodził się z bratem, co pomogło mu po śmierci Władysława, która nastąpiła kilka dni później, zająć tron²².

Z dużą dozą pewności można stwierdzić, że osobą najbardziej niezadowoloną z takiego obrotu spraw był Otton morawski, zwany Czarnym. Miał on bowiem powody liczyć na to, że po śmierci Władysława I praski tron przypadnie właśnie jemu.

W 1125 roku Otton Czarny mógł oceniać swoje szanse na objęcie władzy w Czechach wysoko. Był najstarszym żyjącym Przemyślidą, zatem zgodnie z zasadą senioratu to jemu powinna przypaść władza. Przemyślida ten był bratankiem króla Wratysława. Jego ojciec, również noszący imię Otto, rządził z nadania brata wschodnią częścią Moraw ze stolicą w Ołomuńcu²³. Brat Ottona Czarnego, Świętopelk, przez dwa lata sprawował władzę w Pradze. Tuż po jego zamordowaniu w 1107 roku Otton Czarny starał się objąć rządy. Choć uzyskał od Henryka V potwierdzenie swojej władzy w Czechach, możni odmówili mu tronu²⁴. Zwycięski w tym starciu politycznym Władysław I kazał, zapewne na wszelki wypadek, uwięzić Ottona na Wyszehradzie, skąd wypuścił go dopiero w 1113 roku²⁵.

Pozycję Ottona w ówczesnym układzie sił politycznych wzmacniały również związki rodzinne z możnymi rodami Rzeszy. Poprzez żonę skoligacony był z potężnym niemieckim rodem, ożenił się bowiem około 1114 roku z Zofią z Bergu, córką hrabiego Henryka, zaliczanego do wiernych i wpływowych stronników Henryka V. Siostra Zofii, Rycheza, była żoną czeskiego księcia Władysława I²⁶. Trzecia z sióstr, Salomea, poślubiła natomiast Bolesława Krzywoustego²⁷. Tak skoligacony, posiadając poparcie żony zmarłego księcia, Rychezy, liczył na osiągnięcie praskiego tronu. Jednak, jak wiemy, te wszystkie atuty okazały się niewystarczające wobec działań Swatawy i woli czeskich możnych.

Nowy książę Sobiesław I tuż po objęciu rządów odebrał Ottonowi władzę nad zachodnią częścią Moraw²⁸. Otton, tak jak wcześniej inni jego krewni niezadowoleni z polityki praskiego księcia, zwrócił się o pomoc do króla niemieckiego. Rokowania między Lotarem a Ottonem i wypra-

²² V. Vaníček, *op. cit.*, s. 160-164.

²³ M. Wihoda, *op. cit.*, s. 119.

²⁴ Cosmas III 27, s. 197; A. Köster, *op. cit.*, s. 19, 32; J. Sobiesiak, *The Political Elite and Power. The Czech Consensus or How enthronement oaths were used in political practice until the middle of the 12th century*, w: *Consensus or Violence? Cohesive Forces in Early and High Medieval Societies (9th-14th c.)*, red. S. Moździoch, P. Wiszewski, Wrocław 2013, s. 181-188, tu s. 187.

²⁵ Cosmas III 39, s. 212; M. Wihoda, *op. cit.*, s. 166.

²⁶ *Velké dějiny země*, s. 503-504; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 137-138.

²⁷ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004, s. 190.

²⁸ *Canonici Wissegradensis*, s. 203; M. Wihoda, *op. cit.*, s. 168.

wa, która po nich nastąpiła, są dość wyczerpująco opisane w przekazach z epoki. W podstawowym ze względu na ich współczesność zestawie źródeł, z których skorzystamy, znajdują się: ze strony czeskiej Kronika Kanonika Wyszehradzkiego i nieco późniejszy przekaz Mnicha Sazawskiego; ze strony niemieckiej skorzystamy z kontynuacji Roczników Hildesheimskich, tzw. Rocznika z Paderborn, przekazu Annalisty Saxo, który częściowo opiera się na tych rocznikach i dzieła Ottona z Freising *Gesta Frederici Imperatoris*²⁹.

W listopadzie 1125 roku Otton przybył na Hoftag do Ratzbony i przedstawił Lotarowi swoje pretensje do praskiego tronu, oskarżając Sobiesława o bezprawne, z pominięciem zasady senioratu, objęcie władzy. Zarówno przekazy niemieckie jak i czeskie podają, że Otton obiecał Lotarowi dużą sumę pieniędzy za wyniesienie go na praski tron³⁰. Otton z Freising dodaje, że również co bardziej znaczącym możliwym saskim obywatelom Przemysłida, że udział w wyprawie przyniesie im wielkie bogactwa³¹. W pochodzącym z ostatniej ćwierci XII w. przekazie Mnicha Sazawskiego jako argument, który miał skłonić Lotara do wyprawy, pojawia się stwierdzenie o bezprawności, jaką miało być zajęcie praskiego tronu przez Sobiesława bez zgody cesarza³². Jednak Mnich Sazawski pisał swoje dzieło w czasach panowania Fryderyka Barbarossy, kiedy faktycznie władca niemiecki samodzielnie i bez pardonowo decydował o obsadzie praskiego tronu. Już Vaclav Novotný sądził, że takie zredagowanie tekstu kroniki było wyrazem protestu Mnicha Sazawskiego przeciw poczynaniom Fryderyka Barbarossy i odnosiło się do sytuacji politycznej współczesnej kronikarzowi, a nie wydarzeniom z 1126 roku³³.

Oczywiście nie możemy wykluczyć, że Lotar oczekiwał od Sobiesława próśby o nadanie Czech w lenno. Wszak praktyka ostatniego ćwierćwiecza, kiedy każdy kolejny władca praski w celu umocnienia swojej pozycji zwracał się do władcy Rzeszy o to nadanie, uprawniała niemieckiego króla do takich oczekiwań. Sobiesław jednak, o ile wiadomo, nie zdradzał ta-

²⁹ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Lothar III*, nr 118.

³⁰ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Lothar III*, nr 101; *Velké dějiny země*, s. 530.

³¹ Bischof Otto von Freising und Rahewin, *Gesta Frederici seu rectius Cronica*, ed. F.-J. Schmale, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hrsg. R. Buchner, Band XVII, Darmstadt 1965, (dalej Otto z Freising), 21, s. 164; Z. Fiala, *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století*, „Sborník Historický“ 6, 1959, s. 23-95, tu s. 68.

³² *Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae*, ed. J. Emler, FRB II, Praha 1874, s. 238 – 269, tu s. 253 – 255.

³³ V. Novotný, *České dějiny, Od Břetislava I. do Přemysla I.*, I/2, Praha 1913, s. 566. Zob. także W. Wegener, *Böhmen und das Reich im Bericht des sogen. Mönch v. Sazawa zum Jahre 1126*, w: *Festschrift für Karl Gottfried Hugelmann zum 80. Geburtstag*, red. W. Wegener, Aalen 1959, s. 787-813; Z. Fiala, *op. cit.*, s. 67-69.

kich zamiarów. Natomiast w przypadku powodzenia ekspedycji i wprowadzenia na praski tron Ottona, władca Rzeszy zyskałby w czeskim księctwie zależnego od siebie władcę, tak potrzebnego potencjalnego sojusznika w trudnej sytuacji politycznej, w jakiej Lotar rozpoczynał rządy³⁴. Otto z Freising informuje, że książe Sobiesław, którego mylnie nazywa Udalrykiem, usiłował tej wyprawie jakoś zapobiec, nie podaje jednak szczegółów tej akcji³⁵.

Przekazy informują, że Otton miał przekonać Lotara do wyprawy twierdząc, że ma duże poparcie w Czechach i jak tylko przekroczy z armią granicę, możni czescy opowiedzą się po jego stronie. Zatem przed Lotarem rysowała się perspektywa łatwego zwycięstwa, które mogło podbudować prestiż króla przed nieuchronnymi starciami z opozycją na południu Rzeszy³⁶. Chyba dlatego Lotar, omamiony błędną oceną sytuacji politycznej w Czechach, jaką zaprezentował mu Otton, zdecydował się na wyruszenie podczas zimy nie zebrawszy odpowiednich sił.

Armia Lotara, składająca się głównie z Sasów, w połowie lutego wyruszyła do Czech. Na jej czele znajdował się oddział prowadzony przez Ottona Czarnego³⁷. Księże morawski nie ubezpieczył jednak odpowiednio pochodu. Sobiesław przygotował zasadzkę i na rozciągniętą w leśnym wąwozie armię zniemacka uderzyli Czesi i ją rozbili. Kanonik Wyszehradzki podaje, że zginęło w bitwie pięciuset niemieckich możnych. Na polu walki padł też Otto Czarny. Po stronie czeskiej zdaniem tego autora poległo tylko trzech rycerzy. Tryumfator – książe Sobiesław – oszczędził króla Sasów i jego orszak, donosi kronikarz, i pozwolił im odejść w pokój³⁸. Oczywiście informacje czeskiego autora o liczbie poległych po obu stronach są zapewne przesadzone, niemniej jednak wszystkie przekazy są zgodne, że armia Lotara była mniej liczna niż siły Sobiesława – wszak jak powiedzieliśmy, król zapewne nie spodziewał się zbyt wielkiego oporu ze strony Czechów. Nie można też wątpić, że w bitwie zostało zabitych bardzo wielu niemieckich możnych. Annalista Saxo podaje, że poległo 270 możnych, wymienia nawet imiona niektórych z nich³⁹. Źródła powstałe na

³⁴ W. Iwańczak, *op. cit.*, s. 192.

³⁵ Otto v. Freising 21, s. 164: *Quod Ulricus, qui eundem ducatum tunc forte habebat, impedire volens nullo principem obsequio a cepto revocare potuit*. O poselstwie wysłanym przez Sobiesława do Lotara wspomina też Mnich Sazawski, por. *Monachi Sazawiensis*, s. 255. W. Iwańczak, *op. cit.*, 192; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 183; zob. też *Velké dějiny zemí*, s. 530.

³⁶ J. Žemlička, *op. cit.*, s. 221.

³⁷ Otto v. Freising 21, s. 164: *Igitur rex Saxoniam intrans militem instaurat ducensque secum Othonem claustra silvarum, que Boemiam et Saxoniam seiungunt, hiemali tempore ingreditur*.

³⁸ *Canonici Wissegradensis*, s. 203-204.

³⁹ *Annalista Saxo*, ed. K. Nass, *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, t. XXXVII,

terenie Niemiec podkreślają dysproporcję sił przeciwników. Wskazanie przewagi liczebnej Czechów miało zapewne złagodzić wiadomość o wielkiej klęsce, jakiej doznała armia Lotara⁴⁰.

Niezwykle interesująco przedstawiają się natomiast wiadomości o wypadkach, które zaszły tego samego dnia, tuż po ustaniu walk. Jak już powiedzieliśmy, Kanonik Wyszehradzki dość zwięźle informuje, że Lotar razem z ocalałymi resztkami swojej armii został przez Sobiesława oszczędzony i puszczony wolno. Więcej o okolicznościach rozejścia się stron po bitwie podają Annalista Saxo, Otto z Freising i Mnich Sazawski. Pierwszy z nich donosi, że Sobiesław, lękając się królewskiego gniewu, wysłał do Lotara posłów z prośbą o łaskę. Następnie Przemyślida przybył przed oblicze rozgniewanego Lotara, obiecał zwrot jeńców i przyjął prowincję jako beneficjum od króla⁴¹. Z kolei u Mnicha Sazawskiego czytamy, że to Lotar wysłał posłów do Sobiesława rozkazując i prosząc, aby księżę do niego przybył. Z dalszej części narracji dowiadujemy się, że Sobiesław przybył do Lotara oświadczając, że nie chciał uchybić królewskiemu majestatowi. Następnie, jak podaje Kronikarz, przyjął chorągiew – znak lennej podległości – z rąk Lotara⁴².

Jeszcze inny rozwój wydarzeń przedstawia Otton z Freising. W jego dziele czytamy, że pokonany Lotar schronił się z niewielką grupą ocalałych na pobliskim wzgórzu i tam z niepokojem oczekiwał na rozwój wydarzeń. W końcu Henryk z Grojca, krewny Sobiesława, podjął się mediacji pomiędzy władcami i doprowadził do zawarcia rozejmu. Następnie Sobiesław rzucił się do nóg Lotara, przyrzekł wierność, obiecał uwolnić jeńców, a w końcu przyjął czeskie państwo w lenno⁴³.

Hannover 2006, s. 586. *Obtruncantur ibi plerique terre meliores, viri fortes et nobiles domini militiaque clari, numero CCLXX. Inter quos erant precipui Milo comes de Ammenesleue, Gebehardus de Querenurode, Berengarus de Quenstide, Bertoldus de Acheim, Walterus de Arnstide, et alii plures quos numerare longum est.*

⁴⁰ W. Iwańczak, *op. cit.*, s. 194.

⁴¹ *Annalista Saxo*, s. 586: *Denique regis gratia vix inpetrata, homo regis efficitur, ammodo se regi subditum et fidelem fore, iuramento confirmat, captivos reddere repromittit, provinciam in beneficium accepit, et dolorem regis, qui pro clade exercitus acciderat, magne humilitatis subiectione temperavit.*

⁴² *Monachi Sazawiensis*, s. 256-257: *Boemiae ducatus ... in potestate Romani imperatoris ab inicio constitit ... nec fas fuit unquam electionem aut promotionem cuiusquam ducis in terra illa fieri, nisi quam imperialis maiestas suae auctoritatis gratia iniciaret, consummaret et confirmaret... electio ducis Boemiae ... nunquam in imperatoris, semper autem in Boemiae principum constitit arbitrio, in tua vero potestate Boemicae electionis sola confirmatio... - Et haec dicens (Lotar) transdidit ei (Sobiesławowi) per manum insigne ducatus vexillum.*

⁴³ *Otto v. Freising* 21, s. 166: *Tandem Heinrico Saxonie marchione, qui de sorore ducis natus cum rege advenerat, mediante ad pedes imperatoris satisfactionem offerens humiliter dux venit hominumque sibi cum sacramento fidelitatis s exhibens ducatum ab eo suscepit, captivos reddidit.*

Wszystkie te narracyjne zabiegi średniowiecznych autorów mają na celu wyjaśnienie, jak to się stało, że po wygranej bitwie Sobiesław poddał się Lotarowi i stał jego wasalem. Szczególnie zwraca uwagę rozbieżność informacji o tym, kto do kogo jako pierwszy wysłał posłów, czyli wystąpił o zaprzestanie walki. Annalista Saxo, przychylny Lotarowi III, twierdzi, że to przestraszony Sobiesław wysłał do króla poselstwo. Tym samym autor stara się pomniejszyć królewską klęskę, wykazując, że majestat władcy nie poniósł uszczerbku, a uzurpator – zwycięzca uznał wyższość Lotara i sam zabiegał o łaskę i legalizację swojej władzy. Reprezentujący czeski punkt widzenia Mnich Sazawski podał, że doznawszy żalostnej klęski, to Lotar zwrócił się do czeskiego księcia przez posłów. Ten uznając powagę królewskiego majestatu, przybył do Lotara i zawarł z nim pokój oraz otrzymał potwierdzenie swojej władzy w Czechach.

Jest to kluczowy fragment narracji, ponieważ na jego podstawie czytelnik wyrabia sobie pogląd o okolicznościach, w jakich Sobiesław pojednał się z Lotarem. W tym przypadku oddać należy pierwszeństwo wersji Mnicha Sazawskiego, z którego wiadomościami korespondują informacje Ottona z Freising o tym, że Lotar wysłał do czeskiego księcia jego krewnego Henryka z Grojca⁴⁴. Wszystkie zgromadzone dane, pochodzące także ze źródeł niemieckiej proweniencji, potwierdzają klęskę niemieckiego króla. Sobiesław – zwycięzca nie miał powodu, aby obawiać się Lotara. Biorąc pod uwagę problemy króla wewnątrz Rzeszy było bardzo mało prawdopodobne, aby w najbliższym czasie miał możliwość zebrania chętnych do następnej wyprawy przeciw Sobiesławowi. Główny przeciwnik Sobiesława i konkurent do praskiego tronu, Otton Czarny, padł na polu walki i tym samym przestał stanowić dla księcia zagrożenie. Czeski książę nie miał żadnego powodu, by eskalować konflikt. Pogodzenie się zatem z Lotarem było najrozsądniejszym wyjściem z sytuacji. Zdenek Fiala zwrócił uwagę, że pod Chlumcem po raz pierwszy od bez mała 25 lat król niemiecki przekazał władzę w Czechach nie biorąc za to pieniędzy⁴⁵.

W decyzji Sobiesława należy upatrywać długoterminowej kalkulacji politycznej i wielkich talentów dyplomatycznych i to nie tylko w kwestii polityki wobec Rzeszy. Możliwe, że Sobiesław rozmyślnie sięgnął po ryt pojednania *deditio* – który był przecież często stosowany w Niemczech i zapewniał każdej ze stron honorowe wyjście z sytuacji. Poprzez ten gest pomiędzy dotychczasowymi wrogami otwierała się możliwość rzeczywistego pojednania, a nawet nawiązania współpracy⁴⁶. Postępowanie cze-

⁴⁴ Por. *Velké dějiny zemí*, s. 531; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 222; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 194.

⁴⁵ Z. Fiala, *op. cit.*, s. 68.

⁴⁶ Z. Dalewski, *Rytuał i polityka. Opowieść Galla Anonima o konflikcie Bolesława Krzywoustego ze Zbigniewem*, Warszawa 2005, s. 85.

skiego dynasty wobec znajdującego się w beznadziejnym położeniu Lotara zjednało mu zapewne szczególną przychylność niemieckiego władcy, który w następnych latach dawał dowody życzliwości wobec niego i, co ważniejsze, wspierał go politycznie, co umacniało pozycję Przemyślidy w kraju i regionie.

Nasz dobry informator, Kanonik Wyszehradzki, stosunki między dynastami w roku 1127 (po zjeździe w Merseburgu) określa następującym zdaniem: *Sobiesław książę Czechów był w tym czasie pogodzony z Lotarem królem Niemców i zniewolony jego łaską i miłością*⁴⁷. Sobiesław przybył na rzeczony zjazd do Merseburga na uroczystość zaślubin córki króla Lotara, Gertrudy, z dziedzicem bawarskiego księstwa Henrykiem X Pysznym z rodu Welfów⁴⁸. Obecność Przemyślidy na wspomnianym Hoftagu w Merseburgu została odnotowana również przez autorów z dalszych regionów Europy. Kontynuator kroniki Sigiberta z Gembloux, Anzelm, informuje, że czeski książę pojawił się w Merseburgu w asyście znacznego zastępu zbrojnych i przywiózł bogate dary dla rodzin tych możnych, których członkowie polegli pod Chlumcem⁴⁹. Gest ten, będący niewątpliwie niewymuszoną na Przemyślidzie akcją, dobrze pokazuje plan polityczny konsekwentnie realizowany przez Sobiesława. Przemyślida nie tylko dążył do wykorzystania zawiązanego w tak niezwykłych warunkach aliansu z Lotarem dla własnych korzyści strategicznych, ale także zdobywał sobie miejsce w elicie politycznej Rzeszy, co oczywiście wzmacniało jego pozycję wobec niemieckiego króla.

O dalszym zacieśnianiu więzów sprzymierzeńczych między dynastami świadczą wypadki z roku 1128. Przekazy źródłowe podają informacje, że Lotar trzymał do chrztu syna Sobiesława i jak czytamy: *stali się zażyłymi przyjaciółmi - sunt intimi amici*⁵⁰. Łączące władców przymierze polityczne przełożyło się na udzielenie czeskiej pomocy wojskowej Lotarowi, który walczył z opozycją na terenie Bawarii. Czesi z Sobiesławem na czele wspomagali króla przy obleganiu Norymbergi – bastionu Staufów w 1127

⁴⁷ *Canonici Wissegradensis*, s. 205. Tłumaczenie za M. Wojciechowską, *Kronikarze czescy. Kanonik Wyszehradzki Mnich Sazawski*, Wrocław 2006, s. 42.

⁴⁸ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Lothar III*, nr 139; A. Schmid, *Heinrich X der Stolze*, w: *Lexikon des Mittelalters*, t. VI, Verlag J. B. Metzler 2000, k. 2065-2066.

⁴⁹ *Anselmi Gemblacensis continuatio*, Monumenta Germaniae Historica SS (in Folio), ed. G. Pertz, Hannover 1844, t. VI, s. 381. Po datą roczną 1127: *Rex Lotharius Babenbergem pentecosten celebrat. Ibi dux Bohemiae cum multis milibus equitum adveniens domno regi de superiore traditione satisfacit et omnes, quorum parentes vel amicos occiderat, multa insignium donorum exhibitione reconciliavit sibi*. V. Vaníček, *op. cit.*, s. 205.

⁵⁰ *Roczniki grodzicko – opatowickie*, FRB t. II, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 393 pod datą roczną 1128: *factique sunt intimi amici*; M. Wojciechowska, *Kanonik Wyszehradzki*, s. 42-43; *Velké dějiny zemi*, s. 531; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 223, A. Köster, *op. cit.*, s. 222.

roku⁵¹. Źródła niemieckie wzmiankują, że na żądanie niemieckich możnych król odesłał po pewnym czasie Czechów do domu, którzy „zachowywali się jak zwykle”: palili i łupili⁵². Wyprawa ta nie zakończyła się dla Lotara sukcesem i w efekcie przyniosła odwetowe akcje Staufów i powołanie antykróla w 1128 roku. W tej sytuacji sojusz z Sobiesławem stawał się dla Lotara szczególnie cenny⁵³. Przemyślida konsekwentnie wspierał swojego sojusznika i w tym samym roku wyruszył z Lotarem, by oblegać Spirę⁵⁴. Kalkulacja polityczna Sobiesława pielęgnowania aliansu z niemieckim królem okazała się w pełni słuszna i udziałem praskiego księcia szybko stały się z pewnością oczekiwane profity. We wspomnianym 1128 roku Lotar potwierdził przekazanie Przemyślidom cennych nabytków terytorialnych. Przy okazji chrztu syna Sobiesława, o czym mówiliśmy wyżej, obecny na ceremonii Henryk z Grojca w obecności króla i możnych saskich przyrzekł, że po jego śmierci całe jego lenno przypadnie synowi Sobiesława⁵⁵.

Zwraca uwagę, że o ile większość poprzedników Sobiesława na praskim tronie – z wyjątkiem króla Wratysława oczywiście – była przez władcę Rzeszy zmuszana do udzielania pomocy militarnej, o tyle w przypadku Sobiesława obraz wyłaniający się z przekazów źródłowych sugeruje, że czeski książę samodzielnie angażował się w politykę po stronie Lotara. Kanonik Wyszehradzki podaje, że w 1130 roku Sobiesław spotkał się z Lotarem w Regensburgu, *gdzie pozostając przez tydzień zburzył 20 obwarowań po czym zdrów i wesół powrócił, do domu*⁵⁶. Wzmianka ta odnosi się do kolejnej akcji militarnej podjętej przez Przemyślidę w interesie Lotara i związanej z konfliktem o władzę w Rzeszy⁵⁷.

Czeski oddział dwukrotnie wspomagał też Lotara w wyprawach do Italii. Pierwszy raz podczas wyprawy Lotara do Rzymu po koronę ce-

⁵¹ *Canonici Wissegradensis*, s. 205.

⁵² J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III*, nr 141; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 205

⁵³ J. Žemlička, *op. cit.*, s. 223.

⁵⁴ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Lothar III*, nr 173. Niepokoje w Czechach zmusiły Sobiesława do szybkiego powrotu z wyprawy do kraju, zob. *Canonici Wissegradensis*, s. 205-206: *Eodem anno expeditio facta est a Sobieslao in auxilium compatri suo Lotario regi contra regem Conradum, sequenti vero die rediit ad propria cum gratiarum actione.*

⁵⁵ *Canonici Wissegradensis*, s. 205: *Lutherius rex in die paschae levavit de fonte baptismatis filium ducis Sobezlai, factique sunt intimi amici. Cui parvulo post confirmationem filius Wigberti in exitu vitae suae promisit totum pheodum suum astantibus ibidem primatibus Saxonum*; J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III*, nr 157; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 212-213.

⁵⁶ *Canonici Wissegradensis*, s. 207: *Eodem etiam anno dux Sobezlaus proficiscens Ratisponam ad colloquium Lothari regis, in quodam rivulo nomine Regen dei gratia evasit mersionem, in illaque urbe manens per septimanam destruxit 20 munitiones, sicque sanus et laetus rediit ad sua.*

⁵⁷ V. Vaníček, *op. cit.*, s. 219-220.

sarską. Książę Sobiesław posłał wyruszającemu do Rzymu Lotarowi 300 konnych wojowników. Dowodził nimi Jaromir, syn Borzywoja⁵⁸. Drugi raz Czesi mieli towarzyszyć cesarzowi na jego prośbę, jak donosi Kanonik Wyszehradzki, w 1135 roku. Jest to pierwszy raz, kiedy oddział Czechów miał wspomagać władcę Rzeszy w ekspedycji za Alpy, która nie była wyprawą po koronę cesarską. Na czele oddziału postawił Sobiesław swojego bratanka Władysława, niedawno odwołanego z wygnania. Władysław jednak uciekł z kompaniami, prawdopodobnie do Bawarii, zabierając ze sobą pieniądze na żołąd otrzymane od Sobiesława⁵⁹! W konsekwencji nie wiemy, czy czeski oddział w ogóle z cesarzem wyruszył.

Zdecydowane zbliżenie polityczne z niemieckim królem zbiegło się z jednoczesnym ochłodzeniem stosunków z krewnym Sobiesława, Bolesławem Krzywoustym⁶⁰. Przemyślida, zorientowany politycznie na sojusz z Lotarem, występował przeciw interesom Piasta, jednocześnie starając się uzyskać jak największą korzyść dla swojej dynastii. Dobrym przykładem konfliktu interesów między Sobiesławem a Bolesławem Krzywoustym była sprawa następstwa na tronie węgierskim. Po bezpotomnej śmierci króla Stefana II w 1031 roku Sobiesław poparł do tronu brata swojej żony, syna księcia Almosa, oślepionego Belę II⁶¹. Kontrkandydatem Beli był popierany przez Bolesława Krzywoustego syn króla Kolomana, Borys, którego w 1132 roku Krzywousty z armią przyprowadził na Węgry. W wyniku kampanii wojennej, do której doszło w lecie 1132 roku, Bolesław zmuszony był porzucić myśl o osadzeniu Borysa na tronie. Zaangażowanie Piasta w sprawę węgierskiej sukcesji złamał ostatecznie atak Czechów na Śląsk, odciągając siły Bolesława na zachód⁶².

Kanonik Wyszehradzki zanotował wiadomość o spotkaniu Lotara i Sobiesława w Bambergu w lutym 1132 roku. Kronikarz dodaje, że obaj dynastie rozmawiali poufnie w odosobnionej komnacie⁶³. Możliwe, że omawiali wtedy sprawę pomocy, jakiej Sobiesław miał udzielić Lotarowi w wyprawie do Rzymu, nie sposób jednak wykluczyć, że narady dotyczyły również sukcesji węgierskiej i zaszachowania politycznego Bolesła-

⁵⁸ *Canonici Wissegradensis* s. 215: *Dux Sobieslaus regi Lotario Romam proficiscenti 300 milites in auxilium misit, Jaromirum filium Borivoy ducem prefecit.*

⁵⁹ *Canonici Wissegradensis* s. 224.

⁶⁰ Karol Maleczyński zwrócił uwagę, że w listopadzie 1126 roku umarła Swatawa. Zdaniem wspomnianego badacza śmierć Piastówny położyła kres neutralności Sobiesława względem Bolesława Krzywoustego - por. K. Maleczyński, *op. cit.*, s. 206.

⁶¹ V. Vaniček, *op. cit.*, s. 251-252, 298.

⁶² K. Maleczyński, *op. cit.*, s. 221; S. Rosik, *op. cit.*, s. 224-225.

⁶³ *Canonici Wissegradensis*, s. 214; J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III* nr 291; V. Vaniček, *op. cit.*, s. 245, 263; A. Köster, *op. cit.*, s. 139, 145.

wa Krzywoustego⁶⁴. Sobiesław, korzystając zapewne z poparcia Lotara, jeszcze kilkakrotnie wyprawiał się łupieżczo na Śląsk. W 1133 źródła odnotowały cztery takie wyprawy, a w 1134 roku jeszcze dwie, które dotarły aż po Odrę⁶⁵. O pozycji Sobiesława w ówczesnym układzie sił nic nie świadczy lepiej niż opinia Kanonika Wyszehradzkiego, wyrażona przy okazji relacjonowania spotkania Sobiesława i Lotara w 1134 roku w Altenburgu⁶⁶. Przemysłida występował jako pośrednik między Belą a cesarzem. Król węgierski wybrał właśnie Sobiesława, aby za jego pośrednictwem poskarżyć się cesarzowi na Bolesława Krzywoustego. Kronikarz tak skomentował efekt tego spotkania: *w sprawie króla Węgrów i księcia Polaków wola cesarza szła za wolą księcia Sobiesława*⁶⁷. Nawet uwzględniając spostrzeżenie, że opinia czeskiego dziejopisa o pozycji Sobiesława w ówczesnym układzie sił politycznych nacechowana była emocjonalną chęcią wywyższenia własnego dynasty, to nie można wątpić, iż istotnie Przemysłida czynnie uczestniczył w tworzeniu porządku politycznego w regionie.

Jednak mimo, że w relacji Kanonika Wyszehradzkiego zjazd w Merseburgu 1135 roku został przedstawiony jako kolejny tryumf Sobiesława, to ustalenia tego Hoftagu przyniosły porażkę polityki Przemysłidy⁶⁸. Przede wszystkim dlatego, że był to kres konfliktu między cesarzem a Bolesławem Krzywoustym⁶⁹. Książę polski zawarł też pokój z królem Belą. Na wspomnianym zjeździe nie doszło jednak do porozumienia między Sobiesławem a Bolesławem Krzywoustym. Piast nie godził się na sąd cesarski w sprawie konfliktu o Śląsk, a jak widać, cesarz nie nalegał zbyt na takie rozstrzygnięcie sprawy⁷⁰. Zmiana w przychylności Lotara względem Przemysłidy wynikała zapewne z faktu, że w ciągu ostatniego roku sy-

⁶⁴ K. Maleczyński zwrócił uwagę, że jeszcze przed lipcem 1132 roku Albrecht – młodszy syn Leopolda austriackiego – ożenił się z córką Almosa węgierskiego, a siostrą króla Beli. W tym samym roku syn Udalryka brneńskiego – Wratysław – ożenił się z ruską księżniczką. Zatem w pierwszej połowie 1132 roku powstała przeciw Krzywoustemu grupa czterech spowinowaconych władców: czeski, austriacki, ruski, węgierski – K. Maleczyński, *op. cit.*, s. 216. Wątpliwości co do tego, czy w Bambergu w ogóle ustalano jakąś strategię wobec Krzywoustego, zgłosił ostatnio S. Rosik, por. S. Rosik, *op. cit.*, s. 226-227.

⁶⁵ K. Maleczyński, *op. cit.*, s. 221; S. Rosik *op. cit.*, s. 226.

⁶⁶ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III* nr 390; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 227.

⁶⁷ *Canonici Wissegradensis*, s. 218: *Quo postquam pervenit benivole ac honorifice ab imperatore susceptus est omnemque petitionem benigne consecutus est, videlicet ut de rege Ungarorum et duce Polonorum secundum voluntatem ducis Sobezlai imperatoria voluntas procederet.*

⁶⁸ *Canonici Wissegradensis*, s. 222-223; M. Wojciechowska, *Kanonik Wyszehradzki*, s. 74, przyp. 46; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 264-267.

⁶⁹ S. Rosik, *op. cit.*, s. 232-234; Z. Dalewski, *Kaiser Lothar III., Soběslav I. von Böhmen und Boleslaw III. von Polen auf dem Hoftag in Merseburg im Jahre 1135*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung“, 50, 2001, 3, s. 317-335.

⁷⁰ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III*, nr 440; K. Maleczyński, *op. cit.*, s. 237-238.

tuacja polityczna w Niemczech uległa radykalnej zmianie. W 1135 roku przywódcy opozycji Fryderyk i Konrad Stauf pogodzili się z Lotarem⁷¹. Dla Lotara, mającego zapewniony pokój we własnym państwie i po osiągnięciu porozumienia z Bolesławem, bliski sojusz z Sobiesławem nie był już niezbędny. Do ugody między Sobiesławem a Bolesławem Krzywoustym doszło dopiero w 1137 roku w Kłodzku. Nie znamy jej szczegółów, ale zdaje się, że wobec wzmocnienia pozycji Bolesława, Przemyślida nie zyskał wiele⁷². Kiedy 4 grudnia 1137 roku cesarz Lotar zmarł, Sobiesław niezwłocznie przystąpił do ułożenia sobie stosunków z nowym królem Konradem III, przeciwko któremu jeszcze niedawno walczył⁷³.

Podsumowując, można stwierdzić, że objęcie rządów w Czechach przez Sobiesława zakończyło na piętnaście lat wyniszczający zarówno dla kraju, jak i dynastii, okres walk o tron praski. Nierespektowanie przez Przemyślidów w pierwszej ćwierci XII wieku reguł przekazywania władzy było korzystne dla niemieckich królów, ponieważ umożliwiało interwencje w wewnętrzne czeskie sprawy, co jednak nie zawsze kończyło się dla władców Rzeszy pomyślnie, czego przykładem była właśnie bitwa pod Chlumcem. Starcie to było w istocie efektem konfliktu wewnątrz dynastii Przemyślidów, a nie wojną czesko-niemiecką. Zawarcie pokoju z Lotarem oraz przyjęcie w lenno czeskiego tronu nie stanowiły kapitulacji Sobiesława, ale były rozsądnym unormowaniem stosunków z potężnym sąsiadem, przy współdziałaniu z którym można było politycznie wiele zyskać, co też przez dłuższy czas Sobiesławowi się udawało.

BIBLIOGRAFIA:

- Annalista Saxo*, ed. K. Nass, Monumenta Germaniae Historica Scriptorum, t. XXXVII, Hannover 2006.
- Anselmi Gemblacensis continuatio*, Monumenta Germaniae Historica SS (in Folio), ed. G. Pertz, Hannover 1844.
- Bischof Otto von Freising und Rahewin, *Gesta Frederici seu rectius Cronica*, ed. F.-J. Schmale, Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, hrsg. R. Buchner, Band XVII, Darmstadt 1965.

⁷¹ J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,1, *Lothar III*, nr 439, 456,457; W. Petke, *op. cit.*, s. 168-169.

⁷² V. Vaníček, *op. cit.*, s. 266-267.

⁷³ Sobiesław stawiał się na pierwszym Hoftagu Konrada III w maju 1138 roku w Bambergu. Głównym powodem pojawienia się Przemyślidy w Bambergu była prośba skierowana do Konrada III o nadanie Czech w lenno synowi Sobiesława – Władysławowi, który przybył na Hoftag wraz z ojcem: J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, IV,1,2, *Konrad III* nr 100; J. Žemlička, *op. cit.*, s. 226; V. Vaníček, *op. cit.*, s. 286-287. Zabiegi Sobiesława na niewiele się zdały, ponieważ po jego śmierci czescy możni oddali tron Władysławowi II, synowi rodzzonego brata Sobiesława, Władysława I.

- Böhmer J. F., *Regesta Imperii*, IV,1,1. *Die Regesten des Kaiserreiches unter Lothar III. und Konrad III.*, erster Teil Lothar III 1125 (1075) - 1137, neubearbeitet von W. Petke, Köln – Weimar –Wien 1994.
- Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, ed. J. Emler, FRB II, Praha 1874.
- Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. Bretholz, MGH Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series, t. II, Berlin 1923.
- Dalewski Z., *Kaiser Lothar III., Soběslav I. von Böhmen und Boleslaw III. von Polen auf dem Hoftag in Merseburg im Jahre 1135*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa- Forschung“, 50, 2001, 3, s. 317-335.
- Dalewski Z., *Rytuał i polityka. Opowieść Galla Anonima o konflikcie Bolesława Krzywoustego ze Zbigniewem*, Warszawa 2005.
- Fiala Z., *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století*, „Sborník Historický“ 6, 1959, s. 23-95.
- Görich K., *Die Staufer*, München 2006.
- Hoffmann H., *Böhmen und das Deutsche Reich im Hohen Mittelalter*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands“, Bd XVIII, 1969, s. 1-62.
- Iwańczak W., *Bitwa pod Chlumcem 1126 roku*, w: *Europa Środkowo-Wschodnia. Ideologia, historia a społeczeństwo*, red. J. Dudek, D. Janiszewska, U. Świder-Włodarczyk, Zielona Góra 2005, s. 187-199.
- Jasiński K., *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004.
- Keller H., *Schwäbische Herzöge als Thronbewerber: Hermann II. (1002), Rudolf von Rheinfelden (1077), Friedrich von Schwaben (1125). Zur Entwicklung von Reichsidee und Fürstenverantwortung. Wahlverständnis und Wahlverfahren im 11. und 12. Jahrhundert*, „Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins“, 131, 1983, s. 123-162.
- Köster A., *Die staatlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II.*, Breslau 1912.
- Krzemińska B., *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*, Praha 1999.
- Letopisy Hradištsko-Opatovické*, ed. J. Emler, Praha 1874 (Fontes Rerum Bohemicarum, t. II).
- Maleczyński K., *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975.
- Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, ed. J. Emler, FRB II, Praha 1874.
- Novotný V., *České dějiny, Od Břetislava I. do Přemysla I.*, I/2, Praha 1913.
- Petke W., *Lothar von Süplingenburg*, w: *Kaisergestalten des Mittelalters*, red. H. Beumann, München 1985, s. 155-176.
- Prinz F., *Böhmen in mittelalterlichen Europa*, München 1984.
- Rosik S., *Bolesław Krzywousty*, Wrocław 2013.
- Schmid A., *Heinrich X der Stolze*, w: *Lexikon des Mittelalters*, t. VI, Verlag J. B. Metzler 2000, k. 2065-2066.
- Schwarzmaier H., *Friedrich II, Herzog von Schwaben*, w: *Lexikon des Mittelalters*, Verlag J. B. Metzler 2000, t. IV, k. 959-960.
- Sobiesiak J., *The Political Elite and Power. The Czech Consensus or How enthronement oaths were used in political practice until the middle of the 12th century*, w: *Consensus or Violence? Cohesive Forces in Early and High Medieval Societies (9th-14th c.)*, red. S. Moździoch, P. Wiszowski, Wrocław 2013, s. 181-188.
- Vaníček V., *Soběslav I. Přemyslovců v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*, Praha 2007.
- Velké dějiny země Koruny České*, ed. M. Bláhová, J. Frolík, N. Profantová, t. I, Praha 1999.
- Wegener W., *Böhmen und das Reich im Bericht des sogen. Mönch v. Sazava zum Jahre 1126*, w: *Festschrift für Karl Gottfried Hugelmann zum 80. Geburtstag*, red. W. Wegener, Aalen 1959, s. 787-813.
- Wihoda M., *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha 2010.

Wojciechowska M., *Kronikarze czescy. Kanonik Wyszehradzki, Mnich Sazawski*, Wrocław 2006.
Žemlička J., *Čechy v době knížecí*, Praha 1997.

ABSTRACT:

In the year 1126 in Bohemia, near Chlumec, a battle took place between the army of the German king Lothair III and army of the Czech prince Sobieslav I. The main aim for the German king was to enthrone of Otto "the Black" of Moravia in Prague. The winner from Chlumec, Prince Sobieslav, did not take advantage of the achieved victory but he submitted himself to the defeated Lothair and took from him the Czech throne in fief. Otto "the Black" of Moravia died on the battlefield. In this text we want to examine how, in the context of the internal, including dynastic, and international affairs conducted by Sobieslav, the war with the German ruler should be perceived and how particularly the resignation of the Czech prince from crushing the surrounded and bloodless enemy should be seen. The reason for the conflict between Lothair III and Sobieslav was a certain temporary conjunction of political circumstances associated with the turmoil around the enthronement in Prague in 12th century, and with the situation of Lothair in the Reich.

Keywords: Sobieslav I; Chlumec; Přemyslids; Bohemia 12th century; Otto the Black of Moravia, Lothair III.

Joanna Sobiesiak jest adiunktem w Zakładzie Historii Średniowiecznej Powszechnej w Instytucie Historii UMCS. Zainteresowanie badawcze autorki koncentrują się wokół zagadnień związanych z dziejami państwa Przemyślidów w X-XII wieku. E-mail: jsobiesiak@yahoo.com.